

1. Imię i nazwisko: **Aleksandra Pająk**

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

2003 – stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Opolskiego z dnia 13 listopada 2003 roku na podstawie rozprawy doktorskiej *Jaroslav Durych a spór o sens českých dějův* napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Jacka Balucha (recenzenci: prof. dr hab. Józef Zarek, prof. dr hab. Władysław Hendzel)

1999 – tytuł magistra na kierunku filologia polska w zakresie filologii polskiej z filologią słowiańską w Instytucie Filologii Polskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Opolskiego

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych

2003-2006 Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav slavistických a východoevropských studií – lektor języka polskiego jako obcego

2004-2007 Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie, Instytut Neofilologii – wykładowca

2010-2012 Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, katedra literární kultury a slavistiky – adiunkt

od 2006 Uniwersytet Opolski, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Polskiej (2006-2013), Instytut Polonistyki i Kulturoznawstwa (2013-2015), Instytut Sławistyki (od 2015) – adiunkt

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz.1311.):

Aleksandra Pająk, *W objęciach Klio. Literackie reprezentacje wieku XIX we współczesnej prozie czeskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2017, 311 s., ISBN 978-83-7395-751-0.

Recenzenci wydawniczy: **dr hab. Klaudia Koczur-Lejk, dr hab. Marcin Filipowicz**

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Monografia *W objęciach Klio. Literackie reprezentacje wieku XIX we współczesnej prozie czeskiej* wyrasta z zafrapowania zjawiskiem coraz bardziej śmiałego eksperymentowania, demityzowania, a nieraz i odbrażawiania czeskiej historii widocznym wyraźnie w utworach powstałych na przełomie XX i XXI wieku. Publikacja jest rezultatem kilkuletnich studiów poświęconych praktykom ukazywania przeszłości i stanowi naturalną konsekwencję wystąpień konferencyjnych i artykułów, w których stopniowo analizując konkretne dzieła, dochodziłam do podstawowego problemu badawczego, jakim jest sposób przedstawiania tego, co minione, w tekście literackim.

Śledząc rozwój czeskiej powieści historycznej, zaczynałam dostrzegać paradoks, który stał się pierwotnym impulsem do dalszych badań, a który zawiera się w zjawisku odżegnywania się od powieści historycznej *sensu stricto*. Punktem wyjścia stało się dla mnie poszukiwanie odpowiedzi na pytania, czy współcześnie wobec faktu odejścia od poznawczej funkcji, jaką przypisywano realistycznej odmianie tego gatunku, nowe ujęcia z dominującą funkcją estetyczną pozwalają na lepsze zrozumienie przeszłości? Czy i w jakim stopniu literatura idzie śladami współczesnego dyskursu historiograficznego z jego docenieniem pluralizmu w ujęciach historii? Wobec przewartościowań podających w wątpliwość możliwość opowiedzenia jednej finalnej wersji dziejów, doszłam do wniosku będącego kluczem do całej dysertacji: skoro nie można definitywnie rozstrzygnąć, która z reprezentacji historycznych jest najbliższa nieistniejącej już przecież przeszłości, jaką re-prezentuje (zastępuje, ale również uobecnia, jak wynika m. in. z substytucyjnej teorii reprezentacji holenderskiego historyka i myśliciela Franka Ankersmita), to drogą wyjścia z tego impasu może stać się właśnie reprezentacja literacka. Nie jest ona ograniczona regułami dyskursu naukowego, sięgając po palimpsestowe próby oddania tego, co już stało się częścią przeszłości.

W związku z wielością i różnorodnością utworów o tematyce historycznej należało podjąć problematykę zawęzić według bardziej sprecyzowanego kryterium czasowego. Wybór spoczął na wieku XIX, który - w przypadku kultury czeskiej - jest kluczowy dla ugruntowania tożsamości narodowej. Ukształtowane wówczas mity i stereotypy historyczne oraz wzorce osobowe są rozpoznawalne także współcześnie. Okres ten, jedynie umownie zamknięty między latami 1801-1900, właśnie ze względu na znaczenie dla rozwoju i kontinuum czeskiej kultury, według historyka Jiřego Raka, jest (obok husytyzmu) epoką najlepiej przebadaną i opisaną. Daje to więc poczucie komfortu, iż jest to czas również dobrze znany i niewiele nowego na jego temat można odkryć. Ale również dlatego otwiera się tutaj pole dla literackich eksperymentów.

Większość badaczy zgadza się, że to właśnie wiek XIX stworzył współrzędne, po których poruszamy się współcześnie i tego typu znaków staram się doszukiwać w analizowanych utworach. Przedkładana rozprawa, będąc specyficznym przewodnikiem po wybranych dziełach literackich, ma pokazywać, na ile żywe jest to, co możemy nazywać dziedzictwem czy spuścizną stulecia XIX.

Rozdział pierwszy zaczyna się od refleksji nad określeniem „długi wiek dziewiętnasty”. Moim zamysłem nie jest jednak dokładna charakterystyka okresu, którego korzenie sięgają stulecia XVIII, a który kończy się dopiero w XX. Chodzi raczej o wyeksponowanie zjawisk z niego wyrastających, a następnie poddawanych różnorodnym eksperymentom i przewartościowaniom w omawianych tekstach.

Następnie przybliżyłam pojęcie reprezentacji ostatecznie wykorzystane dla nazwania różnych pod względem gatunkowym literackich prób ujęcia przeszłości. Punktem wyjścia jest dla mnie, za Michałem Pawłem Markowskim, starcie między możliwościami proponowanymi przez niemieckich filozofów: Ericha Auerbacha i Wolfganga Isera. Pierwszy utożsamiał reprezentację z *mimesis*, drugi rozumiał ją raczej jako akt performatywny. Termin „reprezentacja” z przydawką „historyczna” występuje również u Ankersmita. Oprócz jego dokonań pokrótce są wspomniane prace amerykańskiego historyka Haydena White'a, nieraz pozwalające mi dostrzec paralele między dyskursem historiograficznym a literackim. W miejscach, gdzie literatura spotyka się z historią, wykorzystuję prace Ewy Domańskiej, popularyzującej myśl obu historyków historiografii.

W dalszej części pierwszego rozdziału powracam do refleksji, dlaczego wbrew prorocostwom na temat „końca historii” przeszłość wciąż przyciąga uwagę współczesnych prozaików czeskich. Implikuje to kolejną kwestię - dlaczego współczesne reprezentacje literackie są w zdecydowanej większości dalekie od tradycyjnego modelu powieści historycznej? Odpowiedzią służy mi koncept literatury wyczerpania Johna Bartha i jej ponownego napełniania. Można uznać, iż współczesna proza czeska znajduje się w stanie „zamiast końca historii”, by użyć trafnego określenia Hanny Gosk. Tę nierówną walkę, jaką toczą pisarze czescy, metaforycznie porównuję do tańca – autorzy chcieliby się uwolnić

od przeszłości, ale są przez nią stale przyciągani niczym tancerze, raz się do niej zbliżając, raz oddalając.

Omawiane utwory literackie są prezentowane w porządku chronologicznym, dlatego ten specyficzny przewodnik po świecie XIX w. otwiera Ladislav Fuks z postmodernistyczną powieścią *Vévodkyně a kuchařka* (1983). Ostatnie dzieło autora traktuję jako nostalgiczny obraz przełomu wieku, przy czym uwagę koncentruję na głównej bohaterce - ekscentrycznej księżnej Sophie. Jej postać tworzy, według mnie, żeński odpowiednik głównego bohatera debiutanckiej powieści Fuksa – pana Theodora Mundstocka. Oboje metodycznie przygotowują się na przyszłość, którą w przypadku heroiny oznacza zbliżający się wiek XX. Kolejną analogią, jaką rozwijam, jest bliskość omawianego utworu do *Der Nachsommer* Adalberta Stiftera.

Spojrzenie Fuksa na oddaloną w czasie o niemal sto lat przeszłość można utożsamić z konceptem Ankersmita: jedyną drogą zrozumienia tego, co już bezpowrotnie zniknęło, jest nostalgia, a to właśnie ona tworzy dominantę kompozycyjną dzieła czeskiego prozaika. Posługując się określeniem Marka Zaleskiego, wpisuję Fuksa w szereg dwudziestowiecznych artystów dokonujących „rehabilitacji nostalgii”, dla której charakterystyczna jest bolesna słodycz rozpamiętywania tego, co minione, z jednoczesnym lękiem wobec przyszłości.

Kolejne dwa rozdziały poświęcam omówieniu różnych spojrzeń na wydarzenia roku 1866 i wojny prusko-austriackiej oczyma Jana Žáčka oraz Vladimíra Körnera. Starcie zbrojne, które miało kluczowy wpływ na kształtowanie się późniejszych relacji międzynarodowych w całej Europie oraz wydarzeń pierwszej połowy XX wieku, nie zawsze znajdowało się w centrum zainteresowania historyków. Warto zatem podkreślić, że konsekwentnie powracało w refleksji obu beletrystów.

Chociaż książka *Nesklopím oči svých* Jana Žáčka powstała wcześniej, ukazała się dopiero w 1990 r. i musiała się wówczas zderzyć z zalewem wcześniej zakazanej literatury. To zapewne było przyczyną, że nie została dostrzeżona przez krytykę i czytelników. Jest to psychologicznie motywowana próba szczegółowego oglądu różnych podejść do możliwości, jakie wynikały z porażki Austrii w wojnie 1866 r. Autor wykorzystał technikę focalizacji, dzięki której odbiorca poznaje prezentowaną przeszłość nie jako wykład historyczny, ale raczej układankę wymagającą jego aktywnego udziału. Można utwór ten wpisać w nurt antropologizacji historii, obecny w historiografii co najmniej od lat osiemdziesiątych XX w., gdy Carlo Ginzburg wydał tekst *Ser i robaki. Wizja świata pewnego młynarza z XVI wieku*.

Prusko-austriacka wojna łączy poprzedni rozdział z kolejnym przedstawiającym krótsze utwory epickie Körnera, w których autor koncentruje się głównie na jej konsekwencjach. Prozaik interesował się tym starciem długotrwale, o czym świadczą jego liczne wypowiedzi pozaliterackie. W dyptyku *Post bellum 1866 (Post bellum, Svíbský les)*, noweli *Život za podpis* czy mikropowieści *Oklamáný – Der Betrogene* (teksty ukazywały się od połowy lat osiemdziesiątych do roku 1994) pisarz eksponuje

traumę, jaką w psychice bohaterów pozostawiły przeżycia wojenne. Wszyscy, choć przeżyli, są napiętnowani przeszłością i żyją w cieniu wcześniejszych doświadczeń.

W przypadku całości, na jaką składa się cykl *Post bellum 1866*, staram się pokazać, jak technika zmiany punktów widzenia wpisuje się w uświadamianą sobie coraz częściej przez historiografię niemożność przekazania jednego spójnego i obiektywnego obrazu przeszłości. Podejmuję także refleksję nad wyraźnie akcentowanym wątkiem tanatoturystyki, fenomenu, który doczekał się stosunkowo niedawno refleksji teoretycznej, ale którego ślady można dostrzec już w okresie, w jakim pisarz zakotwiczył akcję cyklu. Skrót łączący stulecie XIX z XX w ostatnim z omawianych utworów (gdy autor odnosi się do Auschwitz), świadczy, że Körner to także historiozof, dla którego doświadczenie historyczne jest tożsame z doświadczeniem wojny.

Piąty rozdział stanowi próbę przybliżenia obszernej tetralogii Vladimíra Macury *Ten, který bude* (1999). Poszczególne jej części (*Informátor, Komandant, Guvernantka i Medikus*) są zestawiane z wnioskami prezentowanymi przez autora w pracach historycznoliterackich (*Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ, Český sen*). Staram się wskazywać elementy wspólne dla obu sposobów wypowiedzi (dyskurs literacki i naukowy), ale również miejsca, w których się rozchodzą.

Podkreślam specyficzną strategię Macury polegającą na zapełnianiu „luk między dokumentami”, która umożliwiła mu wykorzystać ogromne bogactwo autentycznych źródeł (korespondencja, wspomnienia itp.), jak i własne fikcyjne pomysły. Dzięki temu semiotyczne podejście do świata odrodzenia narodowego jest wzbogacone o obraz mikrohistorii relacji międzyludzkich, dla którego nie ma miejsca w pracy naukowej, a dopiero takie zestawienie tworzy zamkniętą holistyczną całość. Podanie w wątpliwość wcześniej opowiedzianych historii w ostatniej części dzieła przez oddanie głosu szalonemu pamiętnikarzowi, staje się przyczynkiem, by traktować całą tetralogię jako historyczną metafikcję tak, jak ją interpretuje Linda Hutcheon.

Macura wielokrotnie podkreślał, że na jego literacką wyprawę do świata XIX w. duży wpływ miała współczesność, co także staje się przedmiotem mojej refleksji. Jego zdaniem czeska kultura inklinuje ku temu, by wiek XIX tłumić, ale jednocześnie wobec zagrożeń (zwłaszcza zewnętrznych) chętnie wraca do niego. Ricoeurowska „sytuacja niepewności” jako probierz mikrohistorii odpowiada temu, w jakich sytuacjach czeski prozaik stawia swoich bohaterów i to niezależnie od tego, czy mają swój historyczny prototyp, czy nie. Pisarstwo historyzujące można więc traktować jako łącznik, który pozwala w przeszłości poszukiwać analogii do otaczającej rzeczywistości, ale także jako lek na bolączki człowieka żyjącego współcześnie.

Całokształt twórczości autora *Znamení zrodu* i cyklu *Ten, který bude* jawi się mi jako praktyczna realizacja refleksji towarzyszących White`owi. Historyk zauważa, że współcześnie rodzi się pytanie o

neutralizację dyskursu naukowego oraz troska, by ponownie oddać myśli o przeszłości w sferę myślenia poetyckiego, asocjacyjnego, co wyzwoli innowacyjność i odkrywczność.

W rozdziale szóstym przedstawiam alegoryczno-groteskowy utwór *Cesta do pekel* (1999) Václava Vokolka stanowiący, według mnie, specyficzny „malarski” przewodnik po świecie połowy XIX wieku, w którym ściera się romantyczny pejzaż, biedermeierowska martwa natura i coraz mocniej dochodzące do głosu malarstwo realistyczne. To trudne do klasyfikacji pod względem gatunkowym dzieło jest przykładem zjawiska ekfrastyczności często pojawiającego się w prozie zakorzenionej w przeszłości. Autor proponuje czytelnikom kontaminację fikcyjnego świata historycznie możliwego (budowa kolei łączącej Pragę z Dreznem) i niemożliwego (ingerencja sił piekielnych) według typologii Lubomíra Doležela.

Poza warstwą estetyczną Vokolek mocno akcentuje także etyczny wymiar swego pisarstwa. Świadomie wybiera groteskę jako podstawową kategorię świata przedstawionego, by reinterpretować tradycję przeciążonej i przez długi czas jednoznacznie pozytywnie ukazywanej „epoki pary i elektryczności”. Idzie więc niejako śladami Michała Głowińskiego, podkreślającego, iż groteska może apelować do dominującej świadomości społecznej. Tory kolejowe i pociąg są dla Vokolka metonimią postępu, który w drastyczny sposób wdarł się w krajobraz północnych Czech. Z tego powodu wiąże omawiane dzieło z konceptem historii progresywnej White’a. Może ona, a nawet powinna sięgać do przeszłości, by tam szukać sposobów na radzenie sobie z aktualnymi troskami.

Wielość odniesień do współczesności pozwala traktować książkę Vokolka jako ważny głos na temat korzeni kształtowania się nowoczesnej kondycji człowieka, od dawna rozdartego między oboma kontrastowo współistniejącymi elementami światopoglądowymi – pędem za modernizacją a potrzebą intensywnego związku z naturą.

Ostatni rozdział stanowi zestawienie dwóch książek: *Poslední tečka za Rukopisy* (1998) Miloša Urbana oraz *Prsten od vévodkyně* (2011) Františka Novotného. Podobieństwa między nimi pozwoliły dostrzec poza licznymi intertekstualnymi nawiązaniem także wspólny mianownik, którym jest typowe dla okresu po roku 1989 zjawisko deheroizacji wielkich postaci historycznych egzemplifikowane na Boženie Němcovej. Przy analizie wykorzystuję kategorię (*das*) *Nachleben* autorstwa Aby Warburga. Zestawiając obraz autorki *Babuni* w obu utworach pokazuję, jak współczesna proza historyczna może wchodzić w inspirujący dialog z literaturą popularną.

Pytaniem jest, czy na początku XXI w. wyczerpały się już możliwości tak niegdyś nośnego gatunku, jakim była powieść historyczna i czy utwory tego typu mają być sposobem na przyciągnięcie nowego czytelnika? Dochodzę do wniosku, że historyzujące narracje, które sięgają po ikony czeskiej kultury, zdobyły spore grono odbiorców, a prywatne czy nawet intymne historie wielkich postaci są sposobem na ożywienie zainteresowania nudną w szkolnym wydaniu historią własnego narodu. Tego

typu eksperymentowanie, hybrydyczne łączenie przeszłości z wciągającą akcją dochodzeniową można uznać za próbę rewitalizacji pisarstwa historycznego.

Zakończenie monografii pozwoliło wyjść poza określoną w tytule prozę. Przedmiotem krótkiej refleksji stała się książeczka *Dopisy*, w której sztucznie skonstruowany jest dialog między nieżyjącym już Karlem Havlíčkiem Borovským a współczesnym pisarzem Michalem Šandą. Autentyczna epistolografia XIX-wiecznego bohatera czeskiego odrodzenia narodowego posłużyła jako katalizator intrygującej dysputy m. in. na temat kondycji literatury i kultury współczesnej. Utwór jest kolejnym przykładem żartobliwego „przepisywania” czeskiej historii, czynienia z niej czegoś bliższego współczesnemu odbiorcy.

Wszystkie analizowane w rozprawie dzieła są dowodem silnie zakorzenionego w świadomości obrazu wieku XIX, który współcześnie dostarcza twórcom całego szeregu możliwości, jak go artystycznie wykorzystać. Tradycyjna powieść historyczna ustępuje miejsca postmodernistycznym zabawom, a czytelnik stale musi być skoncentrowany nie tyle na pozyskiwaniu informacji „jak to było naprawdę”, ale raczej na tym, by reagować w miejscach, gdzie autor proponuje zabawę z historią np. w postaci parodii czy deheroizacji. Starłam się unaocznic mechanizmy, za pomocą których proza czerpiąca z przeszłości odchodzi od klasycznej dychotomii „prawdy i fikcji”, zastępując ją niekonwencjonalnym, według słów Ankersmita, prywatyzowaniem historii i dostrzeganiem w niej również nadziei i klęsk, radości i cierpienia.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych)

a) Działalność naukowa

Od początku mojej drogi naukowej, w której zdecydowanie przeważa tematyka bohemistyczna, da się wydzielić kilka kręgów, wokół których oscylowały moje zainteresowania badawcze. Pierwszym z nich była twórczość czeskiego poety Jana Zahradníčka (1905-1960), której poświęciłam pracę magisterską. Jej recenzentami byli: profesor Jacek Baluch (promotor) oraz profesor Julian Kornhauser. Przygotowując się do jej napisania, poznałam znaczną część dwudziestowiecznej liryki czeskiej. Związany z tym jest m. in. mój debiut naukowy na łamach prestiżowego czasopisma „Česká literatura” (*Zahradníček a Polsko*, tłum. M. Havránková, „Česká literatura” 2000/5), w którym przedstawiłam wyniki poszukiwań polskich inklinacji jednego z najwybitniejszych poetów czeskich, oraz kolejne artykuły prezentujące jego twórczość (*Poezja więzienna Jana Zahradníčka [„Dům Strach” i „Čtyři léta”]*, „Bohemistyka” 2005/1; „Korouhve” i „Svatý Václav” Jana Zahradníčka oraz „Lux sanctorum” Ivana Slavíka w kontekście czeskich inspiracji Paula Claudela, w: *Język i literatura czeska*

w europejskim kontekście kulturowym, red. M. Balowski i J. Svoboda, Racibórz 2008; *Dům v díle Jana Zahradníčka [na příkladu sbírky „Dům Strach“]*, w: *Topos dům v české a polské literatuře. Sborník z mezinárodní vědecké konference*, Opava 2009; *Polskie poszukiwania i inspiracje Jana Zahradníčka*, w: *Proměny polonistiky. Tradice a výzvy polonistických studií*, red. M. Benešová, R. Rusin Dybalska, L. Zakopalová a kol., Praha 2014, w tym ostatnim tekście rozszerzam problematykę podjętą w pierwszym opublikowanym tekście naukowym).

Bliskimi Zahradníčkowi pod względem światopoglądowym autorami Ivanem Slavíkiem oraz Ivanem Divišem zajęłam się w kolejnych tekstach prezentujących oprócz poezji również prozę dokumentu osobistego (*Já v denících Arnošta Jenče Ivana Slavíka*, w: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře*, Ústí nad Labem 2009; *Emigracyjna perspektywa Ivana Diviša*, w: *Od banity do nomady* red. J. Czaplińska i S. Giergiel, Opole 2010).

Ciekawym doświadczeniem było także spotkanie z twórczością Jaromíra Šavrdy, gdyż pracowałam na tekście nigdy niepublikowanego rękopisu poematu uzyskanego od wdowy po współpracowniku Libri prohibiti (*Růženec otce Popieluszka Jaromíra Šavrdy a polski kult maryjny*, w: *Dialog kultur III*, Ústí nad Orlicí 2005).

Okazjonalnie sięgałam również do poezji polskiej oraz popularyzowałam ją za granicą na łamach kolejnego znaczącego czasopisma „Slavia” wydawanego przez Akademię Nauk Republiki Czeskiej (*Motyw czasu w poezji Mieczysława Jastruna*, „Slavia” 2004/3; *Elementy skamandryckie w poezji Jerzego Lieberta*, „Slavia” 2006/3).

Kolejny istotny obszar moich zainteresowań naukowych spoczął na problematyce kluczowego dla czeskiej tożsamości narodowej sporu o sens czeskich dziejów. Wyrasta z niego w dużej mierze czeska literatura XX w., ale pozostaje on na gruncie polskim praktycznie nieznanym. Prześledzenie jego przebiegu, poznanie tekstów jego głównych uczestników, późniejszej refleksji w eseistyce poszerzyło moje dotychczasowe badania o nowy aspekt. Następnym krokiem była próba przeniesienia rozważań o charakterze historiozoficznym na twórczość konkretnego prozaika - Jaroslava Durycha (1886-1962). W Polsce jego twórczość nadal jest znana właściwie niewielkiemu kręgowi bohemistów.

Efektom kilkuletnich studiów była praca doktorska oraz powstała na jej podstawie monografia *Jaroslav Durych oraz spór o sens czeskich dziejów* (Opole 2006). Poddałam w niej oglądowi zarówno mniej znaną (a jednocześnie wzbudzającą emocje kontrowersyjną publicystykę autora), jak i jego prozę historyczną. Niektóre z rozważań były również prezentowane w formie wystąpień konferencyjnych, a następnie artykułów w czasopismach lub tomach zbiorowych, z których najważniejsze to: *Jaroslav Durych w sporze o sens czeskich dziejów*, w: *Język i literatura czeska w interakcji / Český jazyk a literatura v interakci*, red. M. Balowski, J. Svoboda, Racibórz 2006; *Rudolfa Voříška mało znany głos w sporze o sens czeskich dziejów [w kontekście publicystyki Jaroslava*

Durycha], w: *Procesy autoidentyfikacji na obszarze kultur środkowoeuropejskich po roku 1918*, red. J. Goszczyńska, Warszawa 2008; *Głos Miloša Martena w sporze o sens czeskich dziejów*, „Bohemistyka” 2009/2; *Durychovy hry s prostorem*, w: *Prostor v jazyce a v literatuře*, red. J. Koten, P. Mitter, Ústí nad Labem 2007; *Problematyka tożsamości w publicystyce Jaroslava Durycha w kontekście sporu o sens czeskich dziejów*, w: *Literatura i/a tożsamość w XX wieku*, red. A. Gleń, I. Jokiel, M. Szladowski, Opole 2007; *Historia sacra v románu „Služebníci neužiteční” Jaroslava Durycha*, w: *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a literatuře*, red. Z. Menšíková, Ústí nad Labem 2011).

Monografia *Jaroslav Durych oraz spór o sens czeskich dziejów* dzieli się wyraźnie na dwie części. W pierwszej rekonstruuje historię dyskursu, który zdominował na długie lata czeską myśl. Jej głównymi uczestnikami byli Tomáš Garrigue Masaryk oraz Josef Pekař, a najważniejsza faza przypadła na okres od lat dziewięćdziesiątych XIX w. po lata trzydzieste XX. Zdaniem Masaryka prawdziwy sens czeskiej historii zawierał się w wolnej myśli i humanizmie reformacji, dla których przeciwwagą była przymusowa rekatolicyzacja. Za Palackim interpretował on ruch husycki jako walkę narodu czeskiego o emancypację rozumu ludzkiego przeciw średniowiecznemu autorytetowi kościelnemu. Łącząc jednak epokę husycką z czasem odrodzenia narodowego, dokonał historycznego skrótu, eliminując m. in. dokonania czeskiego baroku.

Sednem polemiki podjętej przez Pekařa była krytyka religijnej interpretacji kwestii czeskiej w ujęciu Masaryka oraz negacja tezy, iż kulminacyjnym momentem czeskiej historii był husytyzm. Ten według historyka był głęboko zakorzeniony w średniowiecznym sposobie postrzegania świata i miał niewiele wspólnego z nowoczesnym humanizmem. Odrodzenie narodowe wyrastało z baroku - epoki, która często była niesłusznie deprecjonowana. Jej rehabilitacja wiąże się z metodologiczną reorientacją historii literatury, ale co istotne, impulsem do jej przewartościowania były również prace Pekařa. Rozdział *Renesans czeskiego baroku* stanowi łącznik z drugą częścią monografii, w której analizuję publicystykę Durycha oraz wybrane powieści historyczne. Punktem wyjścia dla podjętych rozważań była teza Jana Patočky, iż katolicyzm autora *Zbłąkanych* jest odpowiedzią na pytanie o sens czeskiej egzystencji na początku XX w.

Obszerna i różnorodna publicystyka Durycha pozwoliła mi na dogłębne poznanie dwudziestolecia międzywojennego, czasu ostrych polemik i dyskusji kształtujących tożsamość narodu w warunkach niedawno uzyskanej niezawisłości, już jednak zagrożonej nadchodzącym kataklizmem drugiej wojny światowej. Jego świadomie wybrana pozycja outsidera wynikała z negocjowania oficjalnie uznawanej i sakralizowanej tradycji, wiodącej od Husa po Masaryka. Popularności nie dodawały mu apoteoza męczeństwa, oczyszczającej mocy klęski na Białej Górze, ostre reakcje na pomijanie milczeniem dokonań baroku czy obrona atakowanego Kościoła katolickiego.

Z twórczości beletrystycznej omówiłam dzieła autora, które ze względu na tematykę i formę artystyczną nawiązywały do wieku XVII. Są to *trylogie wallensteinowskie: Bloudění* oraz *Rekviem*, następnie *Masopust. Historický román o lidech hledajících milostné štěstí* oraz obszerna tetralogia *Služebníci neužiteční*. Dzięki śmiałemu ujęciu ekspresjonistycznemu Durych podjął polemikę z dotychczasową tradycją powieściopisarstwa historycznego Aloisa Jiráska. Dbając o rzetelność prezentowanej historii (choć nie była ona kwestią kluczową), starał się oddać ducha epoki, wyposażyć bohaterów w cechy charakterystyczne dla ówczesnej mentalności, gdy mistyka sąsiadowała z erotyką, rozważania o śmierci krzyżowały się z wybujałym sensualizmem, gdzie nieraz asceza współistniała z hedonizmem, a złożona symbolika z naturalistycznym przedstawianiem detali.

Zarówno Zahradníček, jak i Durych byli reprezentatywnymi twórcami nurtu nazywanego w czeskiej nomenklaturze „literaturą katolicką”. Utwory obu ukazały się również w tłumaczeniach na język polski. Inny autor, którego można by również wpisać w kontekst takiego piśmiennictwa – Jan Žáček - pozostaje do dzisiaj postacią niezbyt rozpoznawalną i to właśnie jego proza stanowi kolejną wyraźną grupę, jaką można wyodrębnić w moim dorobku naukowym (*Polskie echa w powieści Jana Žáčka „Nesklopím očí svých“*, w: *Svět kreslený slovem*, red. M. Balowski, M. Hádková, Ústí nad Labem 2011; *Reflexe české minulosti v historické próze 2. poloviny 20. století [na příkladu vybraných děl Jana Žáčka]*, w: *Rozumíme si navzájem? Možnosti reflexe minulosti v současnosti v české a polské literatuře, jazyce a kultuře 20. století*, red. L. Martinek, Opava–Opole 2011; *Proměny v tvorbě Jana Žáčka po roce 1989*, w: *Literatura jako výzva a apel*, red. O. Mainx, Opava 2014; *Tematyka hagiograficzna w czeskiej prozie historycznej (po przelomie roku 1989)*, w: *Obraz světości – světość w obrazie*, red. I. Lis-Wielgosz, W. Jóźwiak, P. Dziadul, Poznań 2014). Właśnie ze względu na niewielką obecność tego autora w czeskim dyskursie historycznoliterackim poświęcam mu rozdział rozprawy habilitacyjnej.

W kręgu moich zainteresowań pozostawała także kwestia tożsamości narodowej i związanych z nią mitów oraz stereotypów historycznych i współczesnych. Zajmowałam się nią w artykułach: *Morawski genius loci*, w: „Swoje” i „cudze”. *Kategorie przestrzeni w literaturach i kulturach słowiańskich. Tom 1. Słowiańszczyzna Zachodnia*, Poznań 2005; *Czesi są narodem katolickim (próba przewyciężenia stereotypu)*, w: *Stereotype in interkultureller Wahrnehmung / Stereotypy w postrzeganiu interkulturowym / Stereotypy z interkulturního hlediska*, Nysa 2005 (tekst również w tłumaczeniu na język niemiecki). Również część moich zagranicznych wykładów realizowanych w ramach programu Erasmus oraz Erasmus + była poświęcona tej problematyce.

Na mój dorobek składają się ponadto recenzje, które zamieszczam w opiniotwórczych czasopismach, jak „Česká literatura”, „Bohemistyka” czy opolsko-ostrawskie „Studia Slavica”. Praktyka wydawnicza i doświadczenie sekretarza czasopisma wskazuje, że zanika potrzeba omówień,

stąd chciałabym podkreślić również tę dziedzinę. Oceniane teksty pokrywają się z reguły z moimi zainteresowaniami. Dodam, iż kilkakrotnie sporządzałam recenzje wydawnicze artykułów w czeskich czasopismach (m. in. „Tahy”, „Historie-Otázky-Problémy”), jak i publikacji książkowych (np. Nakladatelství Karolinum).

Podsumowując, mój dorobek naukowy tworzą: dwie monografie, czterdzieści artykułów naukowych (w tym jeden współautorski; trzydzieści dziewięć z nich po doktoracie) w czasopismach i tomach zbiorowych (siedemnaście w czeskich), trzynaście recenzji w polskich i czeskich czasopismach (dwanaście po doktoracie), dwa współredagowane tomy pokonferencyjne (oba po doktoracie): *Práce z dějin slavistiky XIX. Kolokvium k 80. výročí polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze*, Praha 2005 (razem z R. Dybalską); *Zmierzch Herdera. Filologiczne podstawy slawistyki*, Opole 2010 (razem z J. Baluchem).

Wzięłam udział w trzydziestu dwóch konferencjach naukowych (jedna przed doktoratem), z których połowę stanowią przedsięwzięcia zagraniczne organizowane przez czeskie ośrodki akademickie (Praga, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Opava) bądź instytucje badawcze (Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, Slovanský ústav Akademie věd České republiky). Z ostatnich na wyróżnienie zasługują: symposium *Proměny polonistiky. Tradice a výzvy polonistických studií* (Praga 2013), *V. Kongres světové literárněvědné bohemistiky* (Praga 2015) czy konferencja *Román Západních Slovanů: teoretické, historické a interpretační kontexty* (Praga 2016).

Pełniłam funkcję redaktora tematycznego w czasopiśmie „Studia Slavica”, a od roku 2016 jestem sekretarzem wydawanego w Instytucie Sławistyki UO periodyku „Studia et Documenta Slavica” oraz redaktorem jego strony internetowej.

b) Działalność dydaktyczna, popularyzatorska oraz granty

Ważnym składnikiem pracy zawodowej na uczelni wyższej jest kształcenie studentów. Dotychczas pracowałam w czterech ośrodkach akademickich – dwóch w Polsce (UO, PWSZ w Nysie) oraz dwóch w Republice Czeskiej (UK v Praze, UPa). Bardzo cenna jest możliwość konfrontacji doświadczeń, jakie udało mi się zgromadzić dzięki odmiennym sposobom kształcenia i organizacji pracy. W przypadku zagranicznego bohemisty niezwykle istotną rolę odgrywają również nawiązane przeze mnie kontakty z czeskim środowiskiem naukowym.

Co warte podkreślenia - wszędzie prowadziłam i recenzowałam prace dyplomowe. Wypromowałam dotychczas czworo magistrów (UK), ponad dwadzieścioro licencjatów (PWSZ w Nysie, UO), recenzowałam ponad czterdzieści prac magisterskich i licencjackich (UO, UPa, UK v Praze). Aktualnie prowadzę kolejne prace dyplomowe, a ponadto jestem promotorem pomocniczym

w dwóch pracach doktorskich poświęconych literaturze czeskiej na Wydziale Filologicznym UO (mgr Aleksandra Paluch, mgr Anna Gnot).

Wysokie oceny w ewaluacjach studenckich, ze strony przełożonych (będące częścią oceny pracowniczej), uzyskana w 2017 roku Nagroda Rektora UO (organizacyjno-dydaktyczna), a wcześniej również referencje z poprzednich miejsc pracy świadczą o docenianiu wysiłku, jaki wkładam w proces dydaktyczny. Oprócz zajęć z historii literatury czy kultury czeskiej często mam zajęcia z praktycznej nauki języka, gdzie mogę wykorzystać kompetencje zdobyte przy adaptacji dla polskojęzycznego odbiorcy popularnego podręcznika i zeszytu do nauki języka czeskiego (H. Remediosová, E. Čechová, *Chcemy mówić po czesku 1. Komunikacyjny kurs współczesnego języka czeskiego*, Liberec 2005, 2009). Z kolei na potrzeby specjalistycznego kursu języka czeskiego dla studentów teologii kapłańskiej Wydziału Teologicznego UO przygotowałam materiały pomocnicze (Opole 1999).

Kolejnym ważnym przedsięwzięciem uczelnianym są nowo powoływane kierunki studiów. Brałam aktywny udział w opracowywaniu programów, sylabusów, kolejnych modyfikacji zarówno kierunków studiów dziennych, zaocznych, jak i podyplomowych prowadzonych na Wydziale Filologicznym UO (m. in. filologia słowiańska, filologia czeska, języki obce w sektorze usług, translatoryka stosowana, język czeski w sektorze publicznym, język czeski w zarządzaniu). Ostatnio moim zadaniem było skoordynowanie prac nad kompletną dokumentacją pierwszych międzywydziałowych studiów na UO, łączących kompetencje językowe (czeski, polski dla obcokrajowców) ze znajomością prawa i podstaw przedsiębiorczości.

Jestem również członkiem Rady Programowej Instytutu Sławistyki UO, odpowiedzialnej m. in. za programy studiów, a także byłam w komisjach: ds. dyplomowania i jakości kształcenia na Wydziale Filologicznym UO.

Często są mi powierzane pionierskie zadania wymagające wiele inwencji. Jednym z ostatnich, które okazało się dużym sukcesem, była powołana do życia w 2016 r. przy Wydziale Filologicznym UO Akademia Młodego Poligloty, nawiązująca do idei coraz prężniej się rozwijających tzw. „uniwersytetów dziecięcych”. Pilotażowy projekt, który koordynowałam, objął sześćdziesięcioro dzieci w wieku 9-12 lat uczestniczących w cyklu ośmiu sobotnich spotkań (marzec-czerwiec 2017). Każde było poświęcone jednemu z wykładanych na wydziale języków obcych. Profesjonalnie przygotowane zajęcia (te poświęcone językowi czeskiemu współprowadziłam), towarzyszące projektowi strona internetowa oraz profil na portalu społecznościowym (FB), obecność w mediach lokalnych (materiały prasowe, audycje w Radiu Opole i Radiu DOXA, gdzie promowałam przedsięwzięcie) spowodowały, iż aktualnie trwa druga edycja AMP przyczyniająca się do budowania pozytywnego wizerunku i rozpoznawalnej marki wydziału wśród społeczności lokalnej.

Innym elementem kształtującym mój dorobek jest udział w przedsięwzięciach grantowych. W latach 2009-2010 byłam członkiem zespołu w projekcie *Česko-polské kulturně vzdělávací partnerství* w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013 (CZ.3.22/2.3.00/08.00029), który był realizowany przez Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu oraz UO. Do moich zadań należało tłumaczenie materiałów na stronie internetowej, udział w konferencjach, a efektem była m. in. publikacja artykułu *Karel Hynek Mácha a historia, „Bohemistyka”* 2010/4.

Następnie zostałam zaproszona do grantu *Rozumíme si navzájem*, tworzonych przy współpracy z Uniwersytetem Śląskim w Opawie. Przedsięwzięcie, prowadzone w latach 2010-2011, uzyskało wsparcie ze strony Forum Polsko-Czeskiego, a jego wynikiem była monografia *Rozumíme si navzájem? Možnosti reflexe minulosti v současnosti v české a polské literatuře, jazyce a kultuře 20. století*, red. L. Martinek, Opava – Opole 2011, w której opracowałam rozdział poświęcony prozie Žáčka.

Z kolei w latach 2014-2015 byłam konsultantem merytorycznym *Tematycznego czesko-polsko-rosyjskiego słownika pogranicza*, red. W. Chlebda, I. Dobrotová, Opole 2015. Publikacja powstała w ramach realizacji międzynarodowego projektu badawczego „Uniwersytety na rzecz pogranicza” finansowanego z grantu uzyskanego z Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013 (CZ.3.22/2.3.00/12.03352).

Podnoszeniu kwalifikacji zawodowych oraz rozwijaniu współpracy między Uniwersytetem Opolskim a uczelniami czeskimi służą pobyty stypendialne realizowane w ramach programu Erasmus +. Sześciokrotnie (2009, 2011, 2013 x 2, 2014, 2016) gościłam z wykładami na uniwersytetach czeskich (Slezská univerzita v Opavě, Univerzita Hradec Králové, Univerzita Pardubice), gdzie mogłam zyskać nowe doświadczenia pedagogiczne w pracy z czeskimi słuchaczami studiów licencjackich, magisterskich i doktoranckich. Nieodłączną częścią takich wyjazdów jest kontakt z czeskimi naukowcami oraz podnoszenie kompetencji językowych.

Okazjonalnie zajmuję się również tłumaczeniami z języka czeskiego oraz z polskiego na czeski. Wśród nich znajdują się zarówno teksty literackie (głównie poezja), jak też użytkowe oraz naukowe.

Aleksandra Paják